

БЕЗПЕКА БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ: СУТНІСТЬ ТА МЕТОДИ ВИЗНАЧЕННЯ

BANKING SECURITY OF UKRAINE: THE ESSENCE AND METHODS OF DETERMINATION

УДК 336.71

<https://doi.org/10.32843/infrastruct42-56>**Рошило В.І.**

к.е.н., доцент,
доцент кафедри фінансів,
банківської справи та підприємництва
Чернівецький
торговельно-економічний інститут
Київського національного
торговельно-економічного університету

Roshlyo Violetta

Chernivtsi Institute
of Trade and Economics
of Kyiv National University
of Trade and Economics

Стаття присвячена моніторингу теоретико-методологічної сутності економічної категорії «банківська безпека держави» в наукових доробках учених-економістів. На основі порівняльного аналізу визначено ключові риси цієї категорії та сформульовано авторське визначення терміна «банківська безпека держави». Проведено оцінювання наявних методик визначення рівня безпеки банківського сектору України. Розкрито переваги й недоліки цих моделей у рамках сучасного розвитку економічної ситуації. Визначено найбільш раціональну та збалансовану методику розрахунку інтегрального показника рівня банківської безпеки України. Здійснено розрахунок та аналіз сучасного стану рівня банківської безпеки України відповідно до методики розрахунку рівня фінансової безпеки держави МЕРТ. Проаналізовано ключові причини та фактори, що впливають на рівень банківської безпеки України. Визначено вплив кризових явищ в економіці держави минулих періодів на рівень окремих індикаторів загалом та рівень банківської безпеки держави зокрема. **Ключові слова:** банк, банківська система, банківський сектор, безпека банківського сектору, стабільність банківської системи, фінансова безпека, реальний сектор економіки.

Статья посвящена мониторингу теоретико-методологической сущности эконо-

номической категории «банковская безопасность государства» в научных трудах ученых-экономистов. На основе сравнительного анализа определены ключевые черты этой категории и сформулировано авторское определение термина «банковская безопасность государства». Проведено оценивание существующих методик определения уровня безопасности банковского сектора Украины. Раскрыты преимущества и недостатки этих моделей в рамках современного развития экономической ситуации. Определена наиболее рациональная и сбалансированная методика расчета интегрального показателя уровня банковской безопасности Украины. Осуществлены расчет и анализ современного состояния уровня банковской безопасности Украины в соответствии с методикой расчета уровня финансовой безопасности государства МЭРТ. Проанализированы ключевые причины и факторы, влияющие на уровень банковской безопасности Украины. Определено влияние кризисных явлений в экономике государства прошлых периодов на уровень отдельных индикаторов в целом и уровень банковской безопасности государства в частности.

Ключевые слова: банк, банковская система, банковский сектор, безопасность банковского сектора, стабильность банковской системы, финансовая безопасность, реальный сектор экономики.

In the research, the theoretical and methodological essence of the economic category of "banking security of the state" is revealed. The current state of research of this issue in the writings of economists is analyzed; a comparative assessment of the characteristics of the definition of this category by modern scholars is carried out. The vast majority of scholars in this field investigate banking security at the microeconomic level. Based on this comparative analysis, the key features of this category are identified and the author's definition of the term "banking security of the" is formulated. The existing methods of determining the level of security of the Ukrainian banking sector are evaluated. The advantages and disadvantages of these models are revealed in the context of the current economic development. This is due to an insufficient level of study of the financial and economic processes in the field of banking. The most rational and balanced method of calculating the integral indicator of the level of banking security of Ukraine was determined, which is the method of calculating the level of economic security of the state of the Ministry of Economic Development and Trade. The system of calculating the level of banking security of the state in accordance with the MEDT methodology is covered. The graduation scale of the level of banking security is evaluated according to this methodology. The individual indicators and their weight coefficients are analyzed, which are constituent elements of the integral indicator of calculating the level of banking security of the state. The constituent indicators are calculated and the conformity of their values with the normative and optimal indicators is determined. Calculation and analysis of the current state of the level of banking security of Ukraine in accordance with the MEDT methodology of calculating the level of financial security of the state is carried out. The key causes and factors affecting the level of banking security of Ukraine are analyzed. The influence of crisis phenomena in the economy of the past periods on the level of individual indicators in general and the level of banking security of the state in particular are determined.

Key words: bank, banking system, banking sector, security of the banking sector, stability of the banking system, financial security, real economy.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток світової економіки наочно демонструє, що найбільш високий рівень темпів економічного зростання в довгостроковій перспективі мають країни з найбільш розвиненим, стабільним та збалансованим банківським сектором, що обумовлює актуальність теми наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питання банківської безпеки сьогодні займається значна частка вітчизняних учених-економістів. Зокрема, банківська безпека на рівні галузі висвітлена в працях таких вітчизняних учених, як Н.І. Богомолова [1] та О.О. Бригі-

нець [2]. Питанням банківської безпеки України та впливом її стану на рівень розвитку економіки України займалися такі вчені, як О.Б. Васильчин [5], В.В. Коваленко [6] та В.І. Соловійов [3]. На пострадянському просторі питанню вивчення сутності банківської безпеки держави присвячені праці російського вченого Д.А. Кольцова [4].

Водночас необхідно відзначити, що питання банківської безпеки на рівні загального банківського сектору сьогодні не є досить вивченим. Більшість науковців у рамках цієї проблематики досліджує банківську безпеку на мікроекономічному рівні (рівні окремих банківських установ).

Постановка завдання. Метою наукового пошуку є теоретичне оцінювання економічної сутності банківської безпеки держави на сучасному етапі розвитку національної економіки, визначення найраціональнішої методики розрахунку рівня банківської безпеки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна як країна з економікою, що розвивається, сьогодні має певну проблематику в системі розвитку вітчизняної фінансової системи загалом та банківської галузі зокрема. Здебільшого це пов'язано з недостатнім рівнем дослідження фінансово-економічних процесів у сфері банківської діяльності.

В рамках більш детального розкриття теми наукового дослідження проаналізуємо наявні трактування терміна «банківська безпека держави» в працях сучасних учених-економістів, які узагальнено в табл. 1.

Відповідно до вищенаведеної таблиці можна зробити висновок, що нині у вітчизняній науці немає єдиного визначення терміна «банківська безпека держави», що обумовлюється відносно малим терміном дослідження цієї проблематики. Більшість науковців виокремлює такі риси поняття «банківська безпека держави» [1–6]:

- стабільність функціонування банківського сектору;
- прибутковість функціонування банківського сектору.

На нашу думку, під банківською безпекою держави необхідно розуміти рівень стійкого функціонування комерційних банків у державі, за якого банки здатні здійснювати основну діяльність, протистояти зовнішнім та внутрішнім дестабілізуючим чинникам, забезпечувати ефективний рівень кредитування та залучення інвестиційних ресурсів юридичних та фізичних осіб.

Сьогодні у вітчизняній науковій літературі виділяють значну кількість методик визначення (розра-

хунку) рівня банківської безпеки держави [5], серед яких найбільшого поширення набули такі моделі:

- методика Е.А. Андрєєвої;
- методика А.А. Наточевой;
- методика П.В. Калаур;
- методика В.І. Франчук;
- методика МЕРТ України.

Кожна з цих моделей має власний алгоритм розрахунку, в якому використовуються певні коефіцієнти та показники, що характеризують рівень фінансової стійкості та ефективності функціонування банківського сектору. Відповідно до цілей статті здійснимо порівняльний аналіз коефіцієнтів, що використовуються в сучасних методиках розрахунку рівня банківської безпеки, для визначення відмінностей та подібностей цих моделей (табл. 2). Представлені методики розрахунку рівня безпеки банківського сектору держави мають певні спільні риси та відмінності в системі вибору коефіцієнтів та показників, що використовуються в цих моделях. Більшість цих моделей включає до свого складу показники у сфері ліквідності, рентабельності та рівня проблемних кредитів у структурі сукупного КІП банківського сектору.

В рамках визначення раціональності та доцільності використання цих моделей у системі практичного розрахунку рівня безпеки банківського сектору держави здійснимо порівняльну характеристику цих методик (табл. 3).

Фактично в рамках цієї порівняльної характеристики можна зробити висновок, що на сучасному етапі розвитку вітчизняної науки найбільш доцільною та раціональною методикою розрахунку рівня банківської безпеки України є модель Міністерства економіки і торгівлі. Ця модель є структурною складовою частиною в системі розрахунку фінансової безпеки держави, яка є структурною складовою частиною в рамках розрахунку економічної безпеки України.

Таблиця 1

Трактування терміна «банківська безпека держави» в працях сучасних учених-економістів

№	Автор	Трактування
1	Н.І. Богомолова	Банківська безпека охоплює низку напрямів, зокрема стан захищеності банківської діяльності як процесу та результату, збереженість ресурсів фінансової установи, можливість ефективного розвитку у стратегічному вимірі, здатність ідентифікувати ризики та протистояти чисельним загрозам, захищати економічні інтереси учасників та нарощувати сукупний потенціал.
2	О.О. Бригінець	Банківську безпеку вважаємо за доцільне розглядати як стан, за якого забезпечуються умови для поступального й ефективного функціонування банківської системи, збільшення частки прибутку та спрямування її функціонування на підвищення рівня соціально-економічного розвитку держави.
3	В.І. Соловйов	Банківська безпека держави – це такий стан діяльності банківської системи країни, за якого забезпечуються стабільне кредитування реального сектору економіки, висока доступність та ефективне використання кредитних ресурсів банківських установ, незалежність банківського капіталу від учасників-нерезидентів.
4	Д.А. Кольцов	Безпека банківського сектору полягає у виконанні банками їхніх основних функцій, а саме трансформаційної та посередницької, за умов мінімізації ризиків і загроз, найзначнішою серед яких є втрата капіталу.

Джерело: побудовано за [1–4]

Порівняльний аналіз коефіцієнтів, що використовуються
в сучасних методиках розрахунку рівня банківської безпеки

№	Показник	Методика				
		Е.А. Андрєєвої	Н.Н. Наточєвої	П.В. Калаур	В.І. Франчук	МЕРТ
1	Показники ліквідності	+	+	+		+
2	Показники рентабельності	+	+	+	+	+
3	Якість активів	+	+		+	+
4	Ефективність використання власного капіталу	+				+
5	Коефіцієнт валютного фондування	+		+		
6	Коефіцієнт кредитних ризиків		+	+	+	
7	Валютний ризик		+	+		
8	Ресурсна база		+			
9	Фондовий ризик		+			
10	Платоспроможність		+			
11	Фінансова стійкість		+			
12	Процентна маржа			+	+	
13	Коефіцієнт проблемних кредитів			+	+	+
14	Коефіцієнт достатності капіталу			+		
15	Дохідність капіталу				+	
16	Достатність резервів				+	
17	Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи					+
18	Співвідношення довгострокових кредитів та депозитів					+

Джерело: побудовано за [5–7]

Порівняльна характеристика наявних методик оцінювання
рівня безпеки банківського сектору держави

№	Автор методики	Характеристика
1	Е.А. Андрєєва	Методика орієнтована на аналіз певних показників діяльності банку, водночас не представлена інтегральна модель розрахунку, відсутні чіткі орієнтири визначення банківської безпеки на макрорівні.
2	Н.Н. Наточєва	Представлені коефіцієнти в цій методиці не охоплюють увесь спектр загроз і ризиків у системі банківської безпеки.
3	П.В. Калаур	Значною мірою ця методика орієнтована на класичну систему визначення рівня фінансової стійкості банку на мікрорівні.
4	В.І. Франчук	Класична методика розрахунку з визначеною шкалою градації результатів. Ключовим недоліком методики є значна орієнтація на активи банку, що знижує вплив інших статей балансу на рівень банківської безпеки.
5	МЕРТ	Комплексна інтегральна модель розрахунку, що включає основні показники діяльності банківської системи на макроекономічному рівні. В рамках моделі представлені вагові коефіцієнти та нормативні значення для кожного показника.

Джерело: побудовано за [5–7]

Відповідно до затвердженої методики банківська безпека України розраховується як інтегральний індикатор відповідно до формули [7]:

$$I_m = \sum_{i=1}^n d_i y_i, \quad (1)$$

де I_m – інтегральний індикатор рівня банківської безпеки України; d_i – ваговий коефіцієнт, що визначає ступінь внеску i -го показника в інтегральний індекс банківської безпеки України; y_i – нормалізована оцінка i -го індикатора.

Рівень банківської безпеки визначається за затвердженою шкалою градації від 0 до 1 (або від

0% до 100%) [7], де 0 – абсолютний рівень небезпеки банківського сектору; 0,2 – критичний рівень банківської безпеки; 0,4 – небезпечний рівень банківської безпеки; 0,6 – незадовільний рівень банківської безпеки; 0,8 – задовільний рівень банківської безпеки; 1 – оптимальний рівень банківської безпеки;

Відповідно до особливостей розрахунку складових показників інтегрального індикатора рівня банківської безпеки України [7], а також з використанням статистичних даних функціонування банківської сфери [8–11] проаналізуємо індикатори

та вагові коефіцієнти індикаторів банківської безпеки України за методикою МЕРТ за 2016–2018 роки включно.

За період аналізу індикатори інтегрального показника рівня банківської безпеки України перебували переважно за межами нормативних значень, адже [7]:

- рівень прострочених кредитів перебував у діапазоні 30,5–54,5%, тоді як оптимальне значення цього індикатора становить 2%;

- при нормативі у 110% рівень відношення кредитів до депозитів в іноземній валюті коливався на рівні 109,3–134,5%;

- частка іноземного капіталу при нормативі у 25% перебувала на рівні 30,4–34,9%;

- відношення довгострокових кредитів до депозитів перебувало на рівні 3,3–4,1 рази при нормативі в 1;

- на нормативне значення вийшов показник рентабельності активів, а саме 1,7%, при оптимальному значенні в 1,5%;

- норматив для частки п'яти найбільших банків в активах становив 30%, водночас цей показник перебував в діапазоні 50,4–60,2%.

На основі проведених розрахунків індикаторів рівня банківської безпеки України за 2016–2018 роки включно здійснено розрахунок інтегрального показника банківської безпеки держави за відповідний період та проаналізуємо його значення (рис. 1).

За 2016–2018 роки включно рівень банківської безпеки зріс на 1,94 в.п., а саме з 26,11% у 2016 році до 28,05% у 2018 році. Незважаючи на позитивну динаміку, весь період дослідження показник рівня банківської безпеки України перебував на межі критичного та небезпечного рівнів (відповідно до затвердженої в методиці МЕРТ шкали градації).

Серед ключових факторів, що негативним чином впливають на рівень банківської безпеки України необхідно відзначити:

- високий рівень простроченої заборгованості в сукупному обсязі виданих кредитів, що є

Таблиця 4

Індикатори та вагові коефіцієнти індикаторів банківської безпеки України за методикою МЕРТ у 2016–2018 рр.

Індикатор	Вагові коефіцієнти	2016 р.	2017 р.	2018 р.
Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками – резидентам України, %	0,1510	30,5	53,7	54,5
Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %	0,1425	134,5	109,3	117,0
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	0,1371	34,9	31,1	30,4
Співвідношення довгострокових (понад 1 року) кредитів та депозитів, разів	0,1487	4,1	3,3	3,8
Рентабельність активів, %	0,1496	-12,6	-1,9	1,7
Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, %	0,1359	92,1	98,4	93,5
Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, %	0,1351	50,4	59,7	60,2

Джерело: розраховано та побудовано за [7–11]

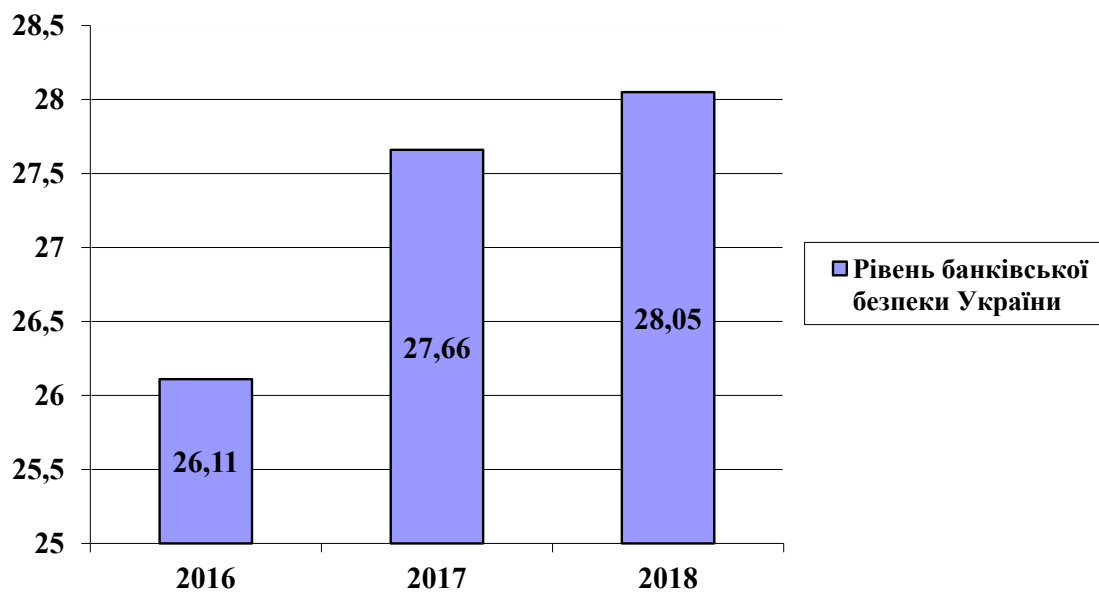

Рис. 1. Динаміка рівня банківської безпеки України у 2016–2018 рр.,%

Джерело: розраховано та побудовано за [7–11]

результатом кризових явищ в економіці у 2008–2009 роках та у 2013–2014 роках;

– значне перевищення обсягів валютних кредитів над обсягами валютних депозитів, що також зумовлено періодом 2005–2009 років, коли населенню та юридичним особам були надані значні обсяги грошових коштів за програмами валютного кредитування;

– зростаюча концентрація ринку банківських послуг, адже якщо у 2016 році на частку п'яти найбільших банків припадали 50,4% сукупних активів, то на кінець 2018 року цей показник вже перебував на рівні 60,2%, що є негативним індикатором у системі конкурентоспроможності банківського сектору.

Висновки з проведеного дослідження. У підсумку наукового дослідження можна зробити такі висновки:

1) Банківський сектор держави на сучасному етапі розвитку світової економіки відіграє важливу роль у системі сталого зростання національних економік. Через систему кредитування реального сектору та населення відбувається зростання рівня ділової активності та споживчого попиту, що позитивним чином відображається на темпах росту ВВП.

2) Водночас в умовах нестабільного та неефективного функціонування банківської системи економіка країни може зазнати істотних втрат, що генерує необхідність постійного та стабільного відстеження рівня розвитку банківського сектору держави.

3) У вітчизняних реаліях, незважаючи на значну кількість методик визначення рівня банківської безпеки України, було визначено, що найраціональнішою моделлю є методика МЕРТ України. Проведений аналіз рівня банківської безпеки України за цією методикою дав змогу встановити, що у 2016–2018 роки цей показник перебував на межі критичного та небезпечного рівнів. Водночас зростання цього індикатора дає змогу визначити поступове відновлення фінансової стійкості вітчизняного банківського сектору.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Богомолова Н.І. Особливості формування механізму банківської безпеки в Україні. *Ефективна економіка*. 2019. Вип. 11. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2019/11.pdf (дата звернення: 15.03.2020).

2. Бригінець О.О. Правове забезпечення банківської безпеки держави як структурного елемента фінансової безпеки держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 40. С. 137–140.

3. Соловійов В.І. Сучасний стан банківської безпеки України. *Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції*. 2011. Вип. 4. С. 79–82.

4. Мельник Д.Ю. Экономическая безопасность банковской системы: теоретические и практические аспекты. *Наукоедение*. 2017. Вип. 5. URL:

<https://cyberleninka.ru/article/n/ekonomicheskaya-bezopasnost-bankovskoy-sistemy-teoreticheskie-i-prakticheskie-aspekty> (дата звернення: 15.03.2020).

5. Васильчишин О.Б. Аналіз наявних моделей оцінки фінансової безпеки банків і банківської системи і напрями їх удосконалення. *Регіональна економіка*. 2016. Вип. 2. С. 156–164.

6. Коваленко В.В., Болгар Т.М., Сергєєва О.С. Фінансова безпека банківської системи України – проблеми виміру та забезпечення. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2018. Вип. 3 (26). С. 38–45.

7. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 року №1277 / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13> (дата звернення: 15.03.2020).

8. Основні показники діяльності банків України / Національний банк України. URL: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798 (дата звернення: 20.03.2020).

9. Грошово-кредитна статистика / Національний банк України. URL: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44579 (дата звернення: 20.03.2020).

10. Звітна форма та довідкові дані з копії індикаторів фінансової стійкості / Національний банк України. URL: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44575 (дата звернення: 20.03.2020).

11. Дані фінансової звітності банків України / Національний банк. URL: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097 (дата звернення: 15.03.2020).

REFERENCES:

1. Bohomolova, N.I. (2019). Features of Formation of the Mechanism of Banking Security in Ukraine. [Features of formation of the mechanism of bank security in Ukraine]. *Efektivna Ekonomika*, is. 11. Available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2019/11.pdf (accessed 4 August 2019). (in Ukrainian)

2. Bryhinets, O.O. (2016). Legal Enshrinment of the State's Banking Security as a Structural Element of the State's Financial Security [legal support for the state's banking security as a structural element of the state's financial security]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*, vol. 40, pp. 137–140. (in Ukrainian)

3. Soloviov, V.I. (2011). The Current State of Banking Security in Ukraine [The current state of banking security in Ukraine.]. *Scientific Bulletin: Finance, Banks, Investment*, vol. 4, 79–82. (in Ukrainian)

4. Melnyk, D.Yu. (2017). Economic Security of the Banking System: Theoretical and Practical Aspects [Economic security of the banking system: theoretical and practical aspects.]. *Naukovedenie*, vol. 5. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/ekonomicheskaya-bezopasnost-bankovskoy-sistemy-teoreticheskie-i-prakticheskie-aspekty> (accessed 4 August 2019). (in Russian)

5. Vasylychshyn, O.B. (2016). Analysis of the Existing Models of Evaluation of Financial Security of Banks and Banking System and Directions of Their Improvement [Analysis of existing models of assessment of financial security of banks and banking system and directions of their improvement.]. *Regional Economy*, vol. 2, pp. 156–164. (in Ukrainian)
6. Kovalenko, V.V., Bolhar, T.M., Serhieieva, O.S. (2018). Financial Security of the Banking System of Ukraine – Problems of Measurement and Provision [Financial security of the banking system of Ukraine – problems of measurement and security.]. *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky*. 3(26), pp. 38–45. (in Ukrainian)
7. *On Approval of Methodological Recommendations for Calculating the Level of Economic Security of Ukraine* [On approval of Methodological recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine], Order of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine dated October 29, 2013, No. 1277. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13>. (in Ukrainian)
8. National Bank of Ukraine (2020). *Main Indicators of Activity of Banks of Ukraine* [Main indicators of activity of banks of Ukraine, National Bank of Ukraine.]. Available at: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798 (accessed 16 January 2020). (in Ukrainian)
9. National Bank of Ukraine (2020). *Monetary and Credit Statistics* [Monetary statistics]. Available at: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44579 (accessed 16 January 2020). (in Ukrainian)
10. National Bank of Ukraine (2020). *Financial Stability Indicators Compilation Report and Reference Data*. [Financial Stability Indicators Reporting Form and Reference Data]. Available at: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44575 (accessed 16 January 2020). (in Ukrainian)
11. National Bank of Ukraine (2020). *Financial Statements of Banks of Ukraine* [Financial Statements of Banks of Ukraine]. Available at: http://www.bank.gov.ua/control/en/publish/category?cat_id=64097 (accessed 16 January 2020). (in Ukrainian)